

INTER- ȘI TRANSDISCIPLINARITATEA CERCETĂRII ARTISTICE

Tiberius Vasiniuc

DOI 10.46522/CT.2024.01.01

Abstract

*Interdisciplinarity and the transdisciplinarity
of Artistic Research*

The objectives of artistic research include the promotion of works and creations through specific working methods that complement the methods of scientific research. Interdisciplinarity is a collaborative approach that integrates the skills of scientists and artists from different fields, leveraging the products of science and artistic creations. This involves the transfer of methods between disciplines, without dissolving their boundaries, stimulating thematic synergies and developing a “binocular” perspective about the world. Thus, the collaboration of researchers is favored, facilitating the transition from hypothesis to conceptualization and widening the area of analysis, with impact in various fields. The arts, in particular, enable new, sensitive and innovative approaches to research. The transdisciplinary approach uses concepts and methods with their own internal logic, overcoming traditional disciplinary boundaries and proposing new methods of knowledge and transmission of ideas. In transdisciplinary artistic research, the unity of knowledge and the involvement of various categories of specialists (artists, critics, theorists and practitioners) are pursued, stimulating innovation and exploring creativity. Defining and valuing creative activities involves a complex process of establishing

artistic research directions, and interdisciplinarity and transdisciplinarity contribute to the creation of an environment of collaboration and promote the exchange of ideas. This interdisciplinary and transdisciplinary framework ensures a continuous evolution of knowledge and creation, demonstrating that the synergy between the arts and sciences can lead to innovative discoveries and a deeper understanding of our world.

Keywords:

arts, theatre, media, creation, language, photography

Există o distincție între cercetarea științifică și cea artistică? Întrebarea trimite în mod necesar la relația pe care creația o dezvoltă cu mediul social și cu nevoile de comunicare ale publicului. Astfel, putem vorbi astăzi de un transfer de cunoștințe (sau, mai exact, de cunoaștere) între mediul artistic și comunitatea căreia i se adresează, iar ipotezele și întrebările ivite aduc oamenii de știință și creatorii la aceeași masă. Particularitatea majoră constă în faptul că realizările/creațiile/ operele care fac obiectul unei cercetări artistice sunt, în marea lor majoritate, supuse atenției publicului (al spectatorilor, în cazul reprezentațiilor dramatice). O excepție o reprezintă, desigur, experimentul teatral, în care sunt propuse *trasee de interpretare scenică*, pentru a atrage publicul în spațiul plin de mister al creației. Prin aceasta, responsabilitatea cercetării artistice este sporită, în măsura în care deschide orizonturile formative ale educației și ale culturii, în ciuda superficialității cu care adeseori este privită o atare colaborare. În principiu, obiectivele cercetării teatrale pot consta în: promovarea artelor spectacolului (și a creațiilor artistice, în general) prin implementarea de metodologii de cercetare comune și prin abordări conceptuale novatoare; evaluarea gradului de creativitate (prin Scala de Creativitate Barron-Welsh, care satisface nevoile de interpretare nonverbală, de tip screening, a creativității și a deschiderii la experiență); stabilirea liniilor direcționale ale cercetării artistice și ale domeniilor de cunoaștere rezultante, în contextul inter- și transdisciplinarității; crearea unui mediu comun de cercetare pentru toți cercetătorii prin

explorări estetice noi; realizarea de platforme online și a unor baze de date comune pentru temele, proiectele și programele de cercetare ale instituțiilor artistice/ academice.

Metoda de cercetare interdisciplinară reprezintă o abordare colaborativă și integratoare a unei probleme, în vederea stabilirii unor strategii de valorizare a creațiilor, în care cei care activează în domenii diferite vor profita în mod reciproc de abilitățile de care dispun, de ceea ce numim *know-how*. În acest sens, se întrepătrund diferitele domenii științifice și, ca efect, se restrânge numărul „compartimentelor“ cercetării, analiza care se desprinde fiind tot mai complexă, conformă dinamicii interne a științelor (a artelor, în cazul nostru) învederate. În Renaștere, artele au inspirat științele și au dezvoltat prin creația specifică instrumentele cunoașterii; cazul desenelor realizate de Leonardo da Vinci este unul notoriu. Basarab Nicolescu afirma că „interdisciplinaritatea se referă la transferul de metode de la o disciplină la alta. [...] Interdisciplinaritatea se extinde dincolo de discipline, dar scopul ei rămâne, de asemenea, parte a cercetării disciplinare“¹. Ca urmare, rezultatele obținute în urma experienței, la care se adaugă perspective teoretice diferite, din varii domenii, sunt integrate pentru a ajunge la o înțelegere mai profundă și mai complexă a temei sau a subiectului abordat și la dezvoltarea unor narațiuni spațiale dinamice în rândul artelor spectacolului. Am putea spune că interdisciplinaritatea nu presupune o disoluție a frontierelor disciplinare, ci o sinergie tematică și o viziune „binoculară“ cu privire la subiectul observat/ cercetat/ analizat. Cu alte cuvinte, „obiectul“ avut în vedere este analizat din cel puțin două perspective, prin reorganizarea unor varii cunoștințe. Ceea ce presupune că, în cercetarea interdisciplinară, sunt transgresate granițele disciplinelor academice, inclusiv atunci când vorbim de cele care aparțin de științele sociale, de arte sau de domeniul umanioarelor, cu scopul de a ajunge la o „reprezentare“

1. Basarab Nicolescu, „De l’interdisciplinarité à la transdisciplinarité : fondation méthodologique du dialogue entre les sciences humaines et les sciences exactes“, în: *Nouvelles perspectives en sciences sociales*, vol. 7, nr. 1, oct. 2011, p. 96.

originală a unei noțiuni/ teme/ a unui subiect. În orice abordare interdisciplinară a unei teme enunțate în debutul cercetării, problema sensului este una esențială.

Înțelegând că metodele cunoașterii pot fi complementare sau, dimpotrivă, antagonice, Edgar Morin afirma: „Granița disciplinară, limbajul și conceptele proprii vor izola o disciplină de alta și de problemele care însoțesc celelalte discipline. Spiritul hiperdisciplinar va deveni un spirit de *proprietary* [s.m.], care interzice orice incursiune străină în zona a ceea ce el știe. Știm că inițial cuvântul disciplină desemna un mic bici care era folosit pentru autoflagelare, permițând astfel autocritica; în sensul ei degradat, disciplina devine un mijloc de a flagela al celor care se aventurează în domeniul ideilor pe care specialistul le consideră proprietatea sa [...]. Totuși, putem spune fără ezitare că istoria științei nu este doar cea a constituirii și a proliferării disciplinelor, ci și a rupturii granițelor disciplinare, a ingerării de probleme proprii unei discipline de către o alta, a circulației conceptelor, a formării unor discipline hibride care vor ajunge să se autonomizeze; în fine, este și istoria formării unor complexe în care diferite discipline se vor agrega și aglutina”².

Interdisciplinaritatea – care poate fi tematică, instrumentală sau structurală – face ca legătura dintre cercetători să fie una strânsă, de punere în comun a expertizei unor specialiști din arii distincte de cercetare, atât în mod direct, cât și prin intermediul studiilor publicate și/sau diseminate în cadrul unor reuniuni sau conferințe. Astfel, trecerea se face mai ușor de la ipoteză la proces, în fine, de aici la conceptualizare, adoptând mijloace de cunoaștere care integrează înțelegerea adecvată a aspectelor supuse cercetării. Logica inferențelor inductive, care, așa cum considera Karl Popper, vizează trecerea de la enunțurile singulare la enunțurile universale, nu satisface pe deplin nevoia conceptualizării, în măsura în care principiul inducției – neverificabil în manieră universală, la Hume, și validat ca principiu aprioric la Kant – este „un enunț sintetic, un

2. Edgar Morin (1990), *Articuler les disciplines*, communication au colloque « Interdisciplinarité » organizat în 1990 de CNRS. V. <https://archive.mcxapc.org/docs/conseilscient/morin1.htm>.

enunț a cărui negație nu este contradictorie, ci logic posibilă³. Perspectivele unei atare cercetări, care nu se mai poate sprijini pe o verificare empirică directă, pretinde interdisciplinaritatea – sau, în termenii teatrului, definit cu ajutorul lui Marinetti ca sinteză a tuturor artelor –, cu ajutorul căreia se favorizează înțelegerea profundă a unui fenomen, aflarea de soluții creative și inovatoare și o lărgire a ariei de analiză, în care au un cuvânt de spus atât criteriile obiective, cât și cele subiective. Cu precădere, artele sunt cele care presupun probleme (și soluții) complexe și interconectate și care se restrâng cu dificultate la un singur câmp de analiză. Prin intermediul artelor, oamenii de știință se pot îndrepta spre subiectul lor de cercetare dintr-o perspectivă inedită, care dezvăluie dimensiunea sensibilă a cunoașterii, lărgind disponibilitatea publicului pentru a reflecta inovațiile științei.

Demersul transdisciplinar (datorat, în mare măsură, lui Jean Piaget, care l-a definit în 1970⁴) presupune un ansamblu de concepte și de metode care beneficiază de o logică internă proprie, conducând cercetarea dincolo de posibilitățile interdisciplinarității amintite mai sus, prin integrarea și transcendera limitelor obișnuite ale disciplinelor la care face apel. Putem vorbi de un refuz al categoriilor disciplinare, în virtutea unor metode și conținuturi proprii, inovatoare, lărgind aria de cunoaștere și de transmitere a unor idei sau concepte. Astfel, în cercetarea artistică transdisciplinară este urmărită unitatea cunoașterii și pot fi implicați artiști, critici, teoreticieni și practicieni din diferite domenii, oferind noi perspective cu privire la înțelegerea unei arte (teatru, dans, muzică, literatură, film, arte figurative etc.). Colaborarea în cadrul unei cercetări transdisciplinare aduce perspective și abordări noi ale subiectelor artistice, stimulând inovația și explorarea creativă.

3. Karl Popper, *Logica cercetării*, studiu introductiv și note de Mircea Flonta, traducere de Mircea Flonta, Alexandru Surdu și Erwin Tivig, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 74.

4. Jean Piaget, „L'épistémologie des relations interdisciplinaires”, în *L'interdisciplinarité; Problèmes d'enseignement et de recherche dans les universités*, Paris, OCDE, 1972, pp. 131-144.

Un exemplu notabil al consolidării cercetării științifice prin creația artistică este cel propus de Frédéric Garcia, care, cu sprijinul lui Edwige Armand și profitând de perspectivele cercetării inter- și transdisciplinare, a creat o instalație sonoră intitulată „Deci, cine vorbește?“, expusă la Quai des Savoir, în cadrul celei de-a șasea ediții a Festivalului „Lumière sur le Quai“ din anul 2020. Tema: modul în care vegetalul percepe mediul sonor, atât cel al artelor, cât și cel al științelor. Heather Dewey-Hagborg, cunoscută pentru proiectul ei „Stranger Visions“, din 2012-2013 – proiect inclus într-un program internațional ce viza secvențierea și cartografierea genelor umane, „The Human Genome Project and Art“ – a creat o serie de portrete 3D, prin utilizarea ADN-ului recuperat din obiecte-deșeu. Astfel, s-a încercat punerea în evidență atât a dezvoltării științelor și a tehnologiilor, cât și perspectiva artelor și a implicațiile sociale și etice, prin sublimarea graniței dintre organic și sintetic, dintre om și mașină. Totodată, s-au deschis discuții legate de tema confidențialității, de lipsa precedentului legal, de discriminare, de abuzul legat de profilările ADN-ului etc. Proiectul „The Atlas Experiment“, din 2016, coordonat de Michael Hoch în cadrul unui Program „CERN Arts“, a adus la aceeași masă artiști și fizicieni, în vederea explorării particulelor subatomice printr-o lentilă artistică. Un alt proiect legat de explorarea relației dintre știință și artă, al unei „utopii fără victime“, este cel al centrului de cercetări artistice „The SymbioticA Research Laboratory“, din cadrul unei școlii de artă găzduită de Universitatea din Australia de Vest, în cadrul căruia Oron Catts și Ionat Zurr au propus „Victimless Leather“, o jachetă miniaturală, fără cusături, un „corp tehnobiologic“, „semiviu“ (i.e. fără a fi viu în mod convențional, dar nefiind nici mort), creat din piele realizată în laborator, pornind de la celule stem umane și de șoareci, pe suportul unei matrici polimerice biodegradabile – lucrarea fiind expusă mai întâi la MoMA în 2008. În clipa în care jacheta, hrănită cu ser alimentat printr-un tub din inima unui vițel embrionar, a început să aibă o „viață proprie“, crescând fără control, curatorii au decis să pună capăt experimentului. Din nou, chestiunile filosofice, culturale și etice au ieșit la suprafață, dând naștere unor controverse legate, pe

de o parte, de utilizarea organismelor vii în artă, pe de alta, de tema ingineriei tisulare, de conceptul de sine și de cel de identitate, de manifestarea sistemelor globale de nivelare socială etc. Pentru noi, peste toate persistă întrebarea legată de proiectarea și reprezentarea unei „vieți artificiale“ cu care, iată, avem mult mai multe în comun decât ne-am imaginat: de dragul artei putem sfida normele eticii?

În proiectele realizate de Traian Moldovan în cadrul Universității de Arte din Târgu Mureș, arta fotografică este folosită pentru a afirma sinergia teatrului cu psihologia. Astfel, în „Transcendental“ (2017), „Chaos Architect“ (2019), „Apprehension“ (2021) și „Corporal expression in narrative structures“ (2023), se deschid noi perspective și posibilități creative, inovatoare și terapeutice. În creațiile sale, Moldovan explorează ambivalența emoțională a personajelor interpretate de actori, alături de teme precum identitatea, complexe, angoasele existențiale, stresul și reziliența umană. Astfel, sunt depășite convențiile estetice tradiționale, fiind atinse limitele suprarealismului printr-o explozie a dorințelor inconștiente și a vitalității. Introducând metafora oglinzii sparte și sugerând deconstrucția și reconstrucția unor imagini în continuă transformare, artistul ilustrează volatilitatea stărilor afective, creând un caleidoscop al trăirilor emoționale. Din punct de vedere tehnic, Moldovan propune o abordare inovatoare, transdisciplinară, pe care o numește „fotografia dinamică de convergență“. Prin aceasta, timpul și spațiul par a pierde dimensiunea reală, oscilând între dilatare și condensare, fiind trădate ca producții ale unui conștient submers. Limbajul său, prin coerența recursivă a detaliilor dramatice, reflectă gânduri subiective și amintiri colective, ceea ce ne amintește de observația lui Susan Sontag despre „estetica tăcerii“: „arta serioasă a vremurilor noastre a mers din ce în ce mai mult înspre cele mai chinuitoare inflexiuni ale conștiinței“. Moldovan invocă principiile mecanicii cuantice și teoria relativității, precum și psihologia umbrei, apropiindu-se de teoria lui Jung. Lucrările sale fotografice evocă „producțiile“ lui Bill Viola, care, în „The Dreamers“, a utilizat înregistrări video subacvatice pentru a explora teme precum viața, moartea și experiențele transcendente. Acestea creează imagini eterice, similare

stării de visare. De asemenea, amintesc de creațiile lui Cindy Sherman, care, în seria „Untitled Film Stills“, a explorat identitatea umană prin autoportrete ce reflectă stereotipuri culturale. Introspecția din arta fotografică a lui Moldovan poate fi comparată și cu proiecțiile abstracte ale lui Ryoji Ikeda, care, în „data.scan“, oferă o experiență imersivă și contemplativă prin explorarea naturii datelor și a informațiilor digitale. Prin intermediul „fotografiei dinamice de convergență“, Moldovan redefinește limitele artei fotografice digitale, oferind soluții „foto-terapeutice“. Pentru a dobândi independența experienței estetice, artistul invită spectatorul la o reflecție profundă asupra propriilor trăiri emoționale și identitare.

Toate aceste exemple demonstrează modul în care colaborarea între știință și artă poate conduce atât la inovații tehnologice, cât și la o sensibilizare a publicului, precum și la explorări estetice noi. Iar consolidarea capacității instituționale și a cercetării de performanță în instituțiile cu profil vocațional se sprijină într-o măsură semnificativă pe aportul de idei și de concepte care să susțină dezvoltarea formelor de expresie artistică. În cele din urmă, definirea activităților de cercetare și de valorizare a creației presupune derularea unui proces complex de stabilire a direcțiilor de cercetare, de implementare și de măsurare a rezultatelor obținute. Iar în vederea atingerii acestui scop, inter- și transdisciplinaritatea joacă un rol esențial, punând în comun experiențele și valorile asumate de toți partenerii unui proiect. În plus, se creează oportunități pentru un schimb de idei care vizează creșterea gradului de conștientizare a importanței cercetării artistice.

Bibliografie:

- MORIN, Edgar, „Articuler les disciplines“, communication au colloque « Interdisciplinarité », CNRS, 1990. V. <https://archive.mcxapc.org/docs/conseilscient/morin1.htm>.
- NICOLESCU, Basarab, „De l’interdisciplinarité à la transdisciplinarité : fondation méthodologique du dialogue entre les sciences humaines et les sciences exactes“, în: *Nouvelles perspectives en sciences sociales*, vol. 7, nr. 1, oct. 2011, pp. 89-103.

-
- PIAGET, Jean, „L'épistémologie des relations interdisciplinaires“, în *L'interdisciplinarité; Problèmes d'enseignement et de recherche dans les universités*, Paris, OCDE, 1972, pp. 131-144.
- POPPER, Karl, *Logica cercetării*, studiu introductiv și note de Mircea Flonta, traducere de Mircea Flonta, Alexandru Surdu și Erwin Tivig, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
- SONTAG, Susan, *Stiluri de voință radicală*, prefață de Andrei Gorzo, traducere din limba engleză de Lili Chapelan, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2024.